

JAMIYATDA GENDER TENGLIGI TUSHUNCHASINI KAMOL TOPTIRISHNING ILMIY ASOSLARI

Xamdamova Nilufar Toshpulot qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
“Texnologik ta’lim” yo’nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada amalga oshirilayotgan demokratik islohotlarda ayollarning bevosita ishtiroki zarurligi va katta ahamiyatga molik ekanligi e’tirof etilgan. Jamiyatning turli sohalarida: ma’naviy, ijtimoiy-maishiy muammolarni hal qilishda xotin-qizlarning faolligini oshirish, davlat tomonidan, ularning faol bo’lishlari uchun shart-sharoit hamda imkoniyatlarni yanada takomillashtirish masalalari yoritilgan. Yangilanayotgan O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarda balki siyosiy jarayonlarda ham xotin -qizlar faolligi masalasi bilan bog‘liq dolzarb muammolar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: inson, jamiyat, ayollar, erkaklar, jins, gender, gender tenglik, gender yondashuv, qonun, farqlar.

THE SCIENTIFIC BASIS OF IMPROVING THE CONCEPT OF GENDER EQUALITY IN SOCIETY

Xamdamova Nilufar Toshpulot qizi

Abstract: In this article, it is recognized that the direct participation of women is necessary and important for the democratic reforms being implemented. In various spheres of society: spirituality, increasing the activity of women in solving social and household problems, and further improving the conditions and opportunities for them to be active by the state. Actual problems related to the issue of women’s activity in social and economic processes, but also in political processes of Uzbekistan have been solved.

Key words: human, society, women, men, sex, gender, gender equality, gender approach, law, differences.

НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОНЯТИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В ОБЩЕСТВЕ

Хамдамова Нилуфар Тошпулотқизи

Аннотация: В данной статье признается, что прямое участие женщин необходимо и важно для реализации демократических реформ. В различных сферах жизни общества: духовность, повышение активности женщин в

решении социальных и бытовых проблем, дальнейшее улучшение условий и возможностей их активной деятельности со стороны государство. Решены актуальные проблемы, связанные с вопросом активности женщин в социально-экономических, а также политических процессах Узбекист

Ключевые слова: человек, общество, женщины, мужчины, пол, гендер, гендерное равенство, гендерный подход, право, различия.

Kirish. Mamlakatimizda so‘nggi besh yil davomida gender tenglik masalasiga ulkan ahamiyat bermoqda. Gender tenglik Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan alohida e‘tibor qaratilayotgan va qo‘llab-quvvatlash zarurligi e‘tirof etilayotgan muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Gender tengligini rivojlantirishni maqsad qilib olgan har bir jamiyat bir qator vazifalarni o‘z ichiga olgan gender rivojlanish strategiyasini ishlab chiqadi:

- xotin-qizlarning ehtiyojlarni hisobga olgan holda ularni birinchi o‘ringa qo‘yish va ularni hisobga olish;
- ayollarning jamiyatning barcha sohalardagi mavqeining erkaklar mavqeiga nisbatan holatini aniqlash;
- ayollarning o‘z mavqei, talablari va ehtiyojlarini anglashiga erishish;
- ayollar taraqqiyoti yo‘lidagi to‘siqlarni aniqlash;
- ayollar faoliyati ko‘lamini kengaytirish, ularning an’anaviy erkak kasblarini egallash imkoniyatlarini aniqlash;
- ayollarning kamsitilishi va xo‘rlanishining bevosita sabab va oqibatlarini bartaraf etish va hokazo.

Ushbu talablar O‘zbekiston Respublikasining 2019- yil 2- sentyabrdagi O‘RQ-562-son “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni talablariga ham mos keladi. Xususan, mazkur qonunda Davlat xotin-qizlar va erkaklarga shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni amalga oshirish chog‘ida teng huquqlilikni kafolatlashi, davlat xotinqizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, saylov jarayonida teng ishtirok etishni, sog‘liqni saqlash, ta’lim, fan, madaniyat, mehnat va ijtimoiy himoya sohalarida, shuningdek davlat va jamiyat hayotining boshqa sohalarida teng huquq hamda imkoniyatlar ta’minlanishini kafolatlashi ta’kidlangan.

So‘nggi o‘n yillikda jahon hamjamiyati gender tengligiga erishishni dunyodagi boshqa dolzarb global vazifalar, xususan, barqaror rivojlanish maqsadini amalga oshirishda muhim yo‘nalish sifatida ko‘rilmoqda. 2000- yil sentyabr oyida BMTga a‘zo davlatlar sammitida qabul qilingan Ming yillik deklaratsiyasida gender tengligini ta’minlash nafaqat qashshoqlik va ochlikni kamaytirish va

turaqqiyotning muhim sharti ekanligi aniq ta'kidlandi. Bu tamoyil O'zbekiston tomonidan ham qo'llab-quvvatlangan xalqaro hujjatlarda mustahkamlangan.

Xususan, Mingyillik sammitida 147 davlat va hukumat rahbarlari tomonidan ma'qullangan yuqorida tilga olingan hujjat jahon hamjamiyatining hayotining kun tartibidagi muhim masalaga aylandi. Ushbu hujjatda rivojlanishning aniq yo'nalishlari bo'yicha 8 ta maqsad belgilangan bo'lib, ularning uchinchisi - ayollarga nisbatan kamsitishlarga qarshi kurashish va gender tengligini targ'ib qilishdir. Bundan tashqari gender tengligi 2030-yilgacha Barqaror rivojlanish kun tartibini tashkil etuvchi 17 ta global maqsadlardan biridir. Barqaror rivojlanish maqsadlari ayollar va qizlarga nisbatan kamsitishlarga to'liq va umumbashariy barham berishni ta'minlash orqali ushbu yutuqlarni chuqurlashtirish va kengaytirishga qaratilgan. Hozirgi vaqtda ayrim hududlarda haq to'lanadigan bandlik imkoniyatlarida gender tengsizligining sezilarli darajada saqlanib qolmoqda, shuningdek, mehnat bozorida erkaklar va ayollar o'rtasidagi sezilarli tafovut saqlanib qolmoqda. Jinsiy zo'ravonlik va ekspluatatsiya, haq to'lanmaydigan parvarish va uy ishlarining teng taqsimlanmaganligi, ayrim qarorlarni qabul qilishda kamsitish elementlarining hali ham saqlanib qolayotgani rivojlanish uchun katta to'siq bo'lib qolmoqda.

Zamonaviy falsafiy va huquqiy tafakkurda inson va uning subyektiv huquqlariga antropologik yondashuvni rivojlantirishning yangi paradigmasi joriy etilmoqda, chunki inson hayoti, qadr-qimmati, erkinligi, adolati, tengligi zamonaviy ilmiyfalsafiy fanlarda muhim qadriyatlar sifatida keng muhokama qilinmoqda. Gumanitar fanning muhim tushunchasi va muammosi bo'lgan "kelajak shaxsi" –zamonaviy tarzda tarbiyalangan, yuksak psixofizik, axloqiy va intellektual fazilatlariga ega, rivojlangan ehtiyoj va qiziqishlarga ega, umuminsoniy qadriyatlarni, jumladan, gender tengligini tan oladigan shaxsdir. Bugungizamonaviy tendensiyalar shuni ko'rsatadiki, jinsidan qat'i nazar inson salohiyatidan va imkoniyatdaridan sifatli va samarali foydalanish mamlakatni taraqqiyot sari yetaklaydi, chunki ayollar ham, erkaklar ham imtiyozlar, diniy e'tiqodlar, terining rangi, yoshi va jinsidan qat'i nazar har bir inson amalga oshishi mumkin bo'lgan rivojlangan jamiyat qurishning tengdosh a'zolaridir. Shu sababli, antropologik tendensiyalarning zamonaviy sharoitida shaxsning ustuvorligini joriy etish gender tengligi kabi qadriyatni tizimli tahlil qilishni talab qiladi.

Gender nafaqat erkaklar va ayollarni alohida shaxslar sifatida, balki ular o'rtasidagi ijtimoiy-demografik guruhlar va umuman gender munosabatlarini tavsiflaydi. Bu gender rollari va stereotiplarni hisobga olgan holda gender sotsializatsiyasi va shaxsiy identifikatsiya orqali sodir bo'ladi. Har safar zamonaviy sharoitda gender tushunchasi haqida gap ketganda, doimiy ravishdamavjud bo'lgan

“ayollar muammosi” stereotipini yengib o‘tishga to‘g‘ri keladi, shu bilan gender muammolari, birinchi navbatda, ijtimoiy muammolar, nafaqat ayollar, erkaklarning ham, butun jamiyatning muammolari ekanligini ta’kidlash kerak.

Bugungi kunda XXI asrning antropologik qadriyat yo‘nalishlari jamoatchilik ongini yangi mazmun bilan to‘ldirishni, xususan, jamiyatning gender tafakkurli mentalitetini, ya’ni jinsidan qat’i nazar, odamlarning teng huquqliligi tamoyilini ongli ravishda tan olish, hurmat qilish va targ‘ib qilishni ko‘zda tutadi. Ko‘rinib turibdiki, gender tengligi masalasi bugungi kunda har qachongidan ham alohida dolzarblikka ega bo‘lib, qonun uchun katta ahamiyatga ega. Gender tengligini aniqlashda huquqiy va tenglik, boshlang‘ich imkoniyatlar tengligi va natijalar tengligi tushunchalari o‘rtasidagi munosabatlar muhim rol o‘ynaydi.

Huquqiy tenglik huquq subyektlarining qonun oldida tengligini nazarda tutadi, ularning subyektiv huquqlarini amalga oshirishning teng huquqiy vositalarini, teng himoyani va ularni buzganlik uchun teng huquqiy javobgarlikni belgilaydi. Bu rasmiy xususiyatga ega bo‘lib, u huquq subyektlari o‘rtasida o‘zlarining qobiliyatlari, tabiiy, jismoniy va ijtimoiy imkoniyatlari, oilaviy ahvoli, intellektual rivojlanishi va boshqalar bilan sezilarli darajada farq qiladigan haqiqiy tenglikni yaratmaydi.

Shunday qilib, gender tengligi farqlarni nazarda tutadi, chunki falsafiy va huquqiy kontekstdagi jinslarning tengligi ularning biologik identifikatsiyasini anglatmaydi. Gender tengligi ayollar va erkaklar o‘rtasidagi tafovutlar huquqini o‘z ichiga oladi. Farqlar erkak va ayolning turmush sharoitiga salbiy ta’sir ko‘rsatmasligi, ularning kamsitilishiga sabab bo‘lmasligi, tengsizlikka olib kelmasligi kerak. Ayollar va erkaklarning reproduktiv sohasi bilan bog‘liq farqlar ma’lum ijtimoiy omillar, vaziyatlar, harakatlar (homilador ayolning sog‘lig‘ini himoya qilishning huquqiy kafolatlari) ta’sirida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan tengsizlikka olib kelmaydi.

Shuningdek, fiziologik farqlar qonun bilan qabul qilinishi yoki bekor qilinishim mumkin emas, shuning uchun ayolning bolani tug‘ish qobiliyati vaqt o‘tishi bilan o‘zgarmaydigan farq bo‘lib, himoya fakti tengsizlikka olib kelmaydi. Biroq, tafovutlar huquqi suiiste’mollik va kamsitish uchun asos bo‘lmasligi kerak, chunki ayrim mutaxassislar ta’kidlaganidek, “ayollarning huquqlarini e’tiborsiz qoldirish sharoitida jinsiy va reproduktiv funksiyaning fiziologik xususiyatlaridan kelib chiqadigan imtiyozlar majmui sifatidagi stereotipik fikrlash, gender tengligi prinsipi mehnat, oila va boshqa munosabatlarda bir xil sharoitda bo‘lgan erkaklar uchun teng imkoniyatlarning buzilishiga olib keladi”. Binobarin, farqlanish huquqi va kamsitish o‘rtasida nozik chiziq mavjud bo‘lib, gender yondashuvi uni kesib o‘tmaslikka imkon beradi. Qonunchilik darajasida erkaklar va ayollar o‘rtasidagi tafovutlar huquqini aks ettirmasdan, huquqiy sohada gender yondashuvi mumkin emas. Farqlar huquqi erkaklar va ayollarning biologik xususiyatlarini qamrab oladi, ular

qonunchilikda erkaklar yoki ayollar uchun imtiyozlar yaratish orqali tenglashtirilmasligi kerak, balki jamiyatning erkaklar va ayollarning tabiiy xususiyatlariga nisbatan munosib munosabatini ta'minlash orqali hisobga olinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari –Toshkent: O‘zbekiston, 2021. –B. 406
2. O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 sentyabrdagi O‘RQ-562-on “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. <https://lex.uz/docs/4494849>
3. Декларация тысячелетия ООН от 08.09.2000 г. (www.undp.org.)
4. Султонова А.Р. Гендерное равенство как фактор устойчивого развития мирового сообщества European science № 4 (46)-С.31
5. Крочук М.И. Гендерное равенство как ценность права // Приволжский научный вестник 116 № 6 (22) – 2013-С. 112-113
6. Lex.uz